

Contracurarea trollilor (și a ideilor nocive din războaiele culturale)

Puterea ideilor și convingerilor – inclusiv greșite - a fost conștientizată de omenire de mult timp, atât pentru scopuri bune, cât și pentru scopuri de-a dreptul toxice. De aici s-a născut interesul pentru influențarea modului în care oamenii gândesc pentru ca ideile și, în pasul doi, comportamentele să fie cât mai apropiate de rezultatul dorit.

Până la un punct, e un aspect care face parte în mod natural din viața tuturor, de la interacțiuni în familie sau la locul de muncă – la unele activități educaționale, politice, religioase, culturale, sociale sau comerciale întâlnite în mod relativ obișnuit cam în orice țară.

Punctul respectiv a fost, însă, depășit de mult timp. Prima țară care nu doar că a depășit acel punct, dar a și dus abordarea la un cu totul alt nivel - **organizat sistemic** – a fost URSSⁱⁱ. Au fost 3 motive principale:

(a) Modificarea societății și dezvoltarea „omului nou” la nivelul **întregii** populații erau chiar obiective majore declarate ale comunismului. Acestea necesitau și promovarea de politici culturale **pentru a „modela” societatea și omul nou respectiv în sensul dorit** (într-un context în care se eliminase fizic concurența de idei și de modele alternative cu care s-ar fi putut compara);

(b) După primele decenii de ascensor social mai larg, discrepanța în creștere dintre realitate și discurs în comunism a necesitat manipularea largă **și în alte direcții**.

Adică, dacă nu s-a putut ridica realitatea la nivelul sloganului, s-a încercat schimbarea percepției realității / modului de gândire pentru (i) a se vedea ce ne înconjoară ca fiind mai bun decât este sau (ii) pentru a se crede că problemele care încă se mai observau și după manipularea respectivă sunt cauzate în principal, dacă nu chiar exclusiv, extern, de adversarii „din afara” ai modelului comunist (de vreme ce acesta era proclamat ca fiind cel mai bun posibil).

(c) Deși URSS a realizat în cele din urmă că **e dificil să manipulezi larg mult timp oameni** să creadă și să acționeze în direcții ce sunt contrazise frecvent de realitatea obiectivă din jur, a descoperit că **e mai ușor** să-i manipulezi **să nu creadă în ceva și să nu acționeze** pozitiv la scară largă sau să se frustreze în direcții în buna parte manipulate, concentrate pe falși vinovați sau pe vinovați de o mică parte a problemelor.

Descoperirea de mai sus a fost pusă la treabă **pentru subminarea din interior a modelelor de societate concurente din lume**.

Încă din anii 80', foști spioni sovietici fugiți în Vest dezvăluiau, astfel, faptul că **aproximativ 85% din bugetul și**

timpul serviciilor secrete sovietice în strainatate erau, de fapt, dedicate razboiului cultural – practic, distorsionarii modului de a gândi al adversarului. Doar 15% erau alocate spionajului clasic.

Este clar ca nici după 1990 nu s-au schimbat multe lucruri în aceasta privință, precum și ca nu doar Rusia, ci și multe alte forțe din lume, inclusiv non-statale, au avut/au abordări similare (de aici și importanța unor politici culturale solide de contracarare pentru orice țară care se respecta).

Unul dintre foștii spioni respectivi, Yuri Bezmenov, care lucrase chiar în aparatul de propagandă al KGB, sublinia, mai concret, ca războiul cultural de subversiune implica planificări și activități organizate pe **perioade lungi** de peste 15-20 de ani.

Acestea includeau recrutarea sau manipularea de artiști, educatori, jurnaliști, producători de filme, regizori, autori, politicieni, filozofi și alte tipuri de „influenceri” (inclusiv tineri care „promiteau” în direcțiile respective) pentru promovarea sau propagarea de mesaje **care ținteau direct sau indirect ideile, structura și modul de viață dintr-o țară pentru deșirarea/subminarea din interior.**

Bezmenov a și **sintetizat țintele, liniile de acțiune și rezultatele scontate ale planificării respective într-un tabel.**

La orice citire cât de cât atentă, elementele din tabelul de mai sus par ciudat de familiare și la noi dacă ne gândim la perioada ultimelor decenii.

Și în prezent vedem în România în spațiul public, inclusiv în social media și în multe comentarii la mai toate platformele publicistice mai rasarite din România, **numeroase exemple de idei nocive și mesaje toxice fix pe structura de mai sus (majoritatea trollilor folosind și mai multe pseudonime).**

Desigur, idei/mesaje în sensul celor menționate în tabelul de mai sus nu sunt automat rezultatul manipularilor externe.

De exemplu, interzicerea exmatriculării unui elev (practic, aproape indiferent de ce face) în proiectul legii educației preuniversitare publicat anul trecut nu este, probabil, opera unui troll, ci a unui incompetent în materie de politici publice și de educație care prefera să afecteze clase întregi și să submineze profesori decât să mute un golan în școli dedicate unde să aiba colegi tot ca el și profesori special formați pentru cazuri de tipul respectiv (sper ca interzicerea respectivă să fie scoasă din forma finală a legii).

De asemenea, mai toți simțim din când în când nevoia de a ne spune „oful”.

Abordarea clasică a unui troll ar fi, însă, aceea de a stimula și specula orice aspect care poate servi vreunui din obiectivele din tabel **prin încurajare, popularizare, accelerare, orientare într-o direcție de dezbinare sau de pasivitate socială și contrazicerea celor care s-ar opune.**

Astfel, critica fără finalitate, mai ales cea generală ca formulare, care nu ajută la înțelegerea cauzelor concrete (de genul - e dezastru în țară și nici nu se poate face nimic) este/va fi întărită sau laudată aproape sistematic pentru că ea întreține demoralizarea și pasivitatea și mai și încurajează autorul criticii să continue în direcția respectivă (ca doar a fost laudat/validat de alți cititori, nu?).

Libertatea de exprimare și critica sunt esențiale pentru sănătatea unei societăți și pentru eficiența politicilor publice. Deci, **ideea nu este deloc aceea de a nu mai critica** situații/decizii decât dacă s-ar și propune soluții alternative „la cheie”, ci de avut în vedere mai larg ce mesaje se dau per total, de fapt, **care este utilitatea lor și pentru cine.**

Cu caracter mai general, **pentru contracararea trollilor (în sensul tabelului lui Bezmenov) și a ideilor nocive trebuie înțelese cel puțin 3 aspecte:**

(a) Conștientizarea e importantă, dar – în sine - are doar efect limitat, pentru ca este ceva strict de nivel individual. Adică, citirea unor analize sau comentarii cu tabelul de mai sus în minte e instructivă, dar nu va schimba larg societatea, chiar dacă îl va ajuta pe cel care procedează astfel să fie mai selectiv, să ia decizii mai raționale și să înțeleagă mai bine lumea din jur.

(b) Deși se promovează frecvent contrariul în spațiul public în prezent, este illogic să crezi că situația se va îmbunătăți atât de cât rapid dacă nu se face ceva diferit. A rămâne la stadiul de lamentație nu are, astfel, cum să schimbe ceva, ci doar să faciliteze perpetuarea situației care nemulțumește și să lase câmp larg de acțiune celor care fac, de fapt, ceva, chiar dacă contrar interesului general.

(c) Atât din motivul de mai sus, cât și din cauza faptului că trollii și ideile nocive în general sunt promovate proactiv, **contracararea acestora nu se poate face eficient decât tot proactiv.**

Sfatul larg răspândit în România de a nu reacționa/interacționa (a “nu hrani trollii/ do not feed the trolls”) – este, astfel, profund eronat.

Acesta ar avea sens în relația cu postaci motivați de unele probleme psihice, dar nu și față de trollii de tipul descris în tabelul de mai sus, de vreme ce aceștia urmăresc programatic tocmai să domine piața de comentarii și reacții pentru a transmite nestânjeniți mesajele de demoralizare/destabilizare de mai sus și a sugera ca sunt majoritari în gândi astfel (deși reprezintă, de fapt, porții minuscule din populație).

Nu este, desigur, nevoie să se răspundă fiecărui troll sau comentariu de troll (la unii nici nu ar fi timp fizic), dar a reacționa pentru a arăta modelul promovat este, pur și simplu, necesar pentru contracararea direcțiilor de ansamblu promovate de aceștia. De regulă, cu cât trollii sunt mai activi, sau agresivi, cu atât mesajele inițiale sunt mai preocupante pentru ei.

A fi proactiv nu e la îndemână ca reflex - mai ales după decenii de activități de demoralizare care au urmărit tocmai pasivitate, descurajare, neîncredere umană și scepticism.

Dincolo de demoralizarea acumulată la noi, trollii speculează și niște reflexe ancestrale ale creierului **pe care trebuie să le gestionăm mai bine dacă vrem să ajutăm la îmbunătățirea situației din jur.**

(a) **Reflexul de a crede mult mai ușor teorii negative/conspiraționiste, decât pozitive**

Înclinația spre a crede știri conspiraționiste/negative e una naturală, facilitată evolutiv. Acum mii de ani, dacă cineva spunea că urmează un atac al unui trib vecin sau al unui leu sau că cineva îți vrea raul, era destul de imprudent să nu-l crezi. De aceea știrile negative și circula de aproape 7 ori mai repede și mai mult decât cele pozitive.

Câteva decenii de producere organizată și largă de știri false nu au actualizat încă suficient mecanisme ancorate în genele noastre perioade mult mai lungi. Trollii fructifică acest fond cât pot cu tot felul de «dezvaluiri» și frânturi de raționamente care să ducă spre neîncredere sau antagonizare.

(b) **Reflexul de a vedea mai prudent/suspicios pe cei din afara propriului «trib» – practic, mai tot ce e în afara oamenilor pe care-i cunoști mai bine**

Timp de sute de mii de ani, când un trib se întâlnea cu un altul pentru prima dată, rar se schimbau amabilități. Pentru că perioade foarte lungi a fost, astfel, mai sanatos să fi prudent și să pui raul înainte, mai ales în relația cu alte „triburi”, e mult mai la îndemână psihologic să crezi/banuiești lucruri negative despre oameni pe care nu-i cunoști direct (adică, nu sunt din „tribul” tau imediat) și să nu faci ceva constructiv cu ei, decât să faci.

Tentația de a-i vedea mai suspicios pe cei pe care nu-i cunoști direct e un aspect ancorat, așadar, tot în subconștientul nostru configurat în perioade foarte lungi de experiențe cu privire la sursele de pericol și probabilitatea lor.

Studiile comportamentale au aratat ca până și copiii repartizați prin tragere la sorți în echipe sportive tind statistic să-i reevalueze în sens negativ pe cei din echipa «cealaltă».

Acest aspect îl potențează pe cel de mai sus (legat de reflexul mai general de a crede mai ușor teorii negative/conspiraționiste, decât pozitive).

Adică, nu doar că tindem să credem mai ușor știri/zvonuri negative în general, dar facem asta cu atât mai mult în relația cu persoane pe care nu le cunoaștem foarte bine.

Într-o mass-medie globalizată, trollii au avantajul faptului că atunci când ataca direct sau indirect pe cineva (sugerând că acesta are vreun interes ascuns, face parte din vreun grup cu conotație negativă, are vreun trecut problematic etc), numărul celor care cunosc direct persoana respectivă este, de regulă, mult sub numărul celor care pot citi mesajele trollilor respectivi.

Trollii și formulează de multe ori comentariile într-un mod care sugerează că ei țin partea celorlalți cititori sau sunt la fel ca ei - gen, «încercați să induceți în eroare» (adică ei fac parte din același «trib» cu alți cititori și semnalează vigilență că rău vrea să facă cel atacat care ar fi «din afara tribului»). Când cineva promovează, de fapt, mesaje utile pentru trolli (inclusiv de demoralizare pură), dimpotrivă, mesajele respective vor fi întărite și susținute de aceștia (de regulă, într-un mod cât mai polarizant).

Desigur, o citire atentă a ce se spune, versus ce se comentează, rezolvă, de obicei, multe dileme, dar trollii tot încearcă, mai ales în lipsa unor acțiuni de contracarare.

(c) Reflexul de a tăcea/de a nu ieși în evidență

Viața în salbaticie nu era una care te încuraja să ieși în evidență. Creierul nostru nu s-a schimbat prea mult de atunci. Nici comunismul nu a ajutat.

Desigur, problema este aceea că, în lumea actuală, lipsa de implicare sau reacția întârziată duce rareori la dispariția problemei de plecare (cum era cazul de multe ori în natură), ci, frecvent, la agravarea și multiplicarea ei.

(d) Reflexul de a te feri de tensiune, inclusiv verbală/scrisă

E parțial legat de cel de mai sus. Chiar dacă decidem să ne exprimăm, tindem să ne ferim de contrazicere/tensiune. Numeroși trolli (dar și politicieni etc de la noi), sunt tupești tocmai pentru că, de regulă, încă este ceva avantajos tactic în România.

Astfel, majoritatea oamenilor înclină să dea curs reflexului ancestral de ocolire a conflictelor – inclusiv de a nu intra în tensiune verbală/scrisă și evita continuarea unei discuții în contradictoriu.

Este, de multe ori, o abordare eronată care îi lasă, în practică, pe tupeștii respectivi să influențeze în continuare mult mai mult decât ar permite, altfel, numărul lor sau logica a ceea ce spun.

(e) Reflexul de a nu te gândi și a nu acționa pe termen mediu sau lung, ci, de regulă, doar pe termen foarte scurt

Nu este ceva prea flatant, dar tendințe în sensul de mai sus avem toți. E unul din motivele pentru care ne este greu să mâncăm mai puțin, să facem exerciții fizice regulat sau să citim mai des.

Ca o justificare cumva, statutul de vânatori-culegători timp de sute de mii de ani pur și simplu nu a încurajat gândirea pe termen lung. Era o viață în mare parte de oportunități de scurtă durată și de destule pauze între acestea. Astfel, de pe o parte, dacă gaseai ceva «bun», era bine să acționezi rapid pentru că, altfel, fie fugea, fie îl lua altul (om sau animal), fie se strica. Pe de altă parte, dacă nu apărea ceva foarte motivant pentru acțiune (precum efortul pentru hrană, fuga de un pericol etc), tendința era de economisire a energiei (pentru cheltuirea ei doar pentru mize care par că merita pe termen scurt). Aceasta a fost întipărită în gene timp de mii și mii de ani tot ca esențială pentru supraviețuire. Numărul de calorii zilnice la îndemână stramoșilor fiind redus, aceștia trebuiau să fie atenți pe ce le

cheltuiau.

A face ceva pentru o nevoie care nu pare presanta pe termen scurt nu este, astfel, la îndemâna (de aceea, majoritatea studenților învață doar în sesiune).

Trecerea recenta istoric la agricultura și pastorit și, ulterior, la revoluțiile industriale, a necesitat din ce în ce mai multa planificare, dar încă nu a trecut suficient timp pentru a contracara la nivel larg perioada istoric lunga de viață de vânători-culegatori.

Majoritatea oamenilor continua, astfel, sa cedeze frecvent reflexelor de termen scurt, deși contrar intereselor lor de termen mai lung din lumea actuala.

De vreme ce – după cum a detaliat Bezmenov - o campanie de demoralizare e conceputa pe 15-20 de ani, e mai dificil, astfel, sa fim atenți la unele lecții nou introduse la școala într-un an, la ofuscarea față de prea multa disciplina în licee din alt an, la mesajele împotriva oricarei forme de autoritate din numeroase filme și care prezinta infractorii ca fiind „cool”, la mesajele periodice care divizeaza familiile, generațiile, etniile din aceeași țara etc, la ideile din unele prelegeri, piese de teatru sau cărți din ani diferiți, la oferirea de spațiu majoritar de emisiune unor idioți sau tupeiști etc, - mai ales ca destule schimbări se alimenteaza reciproc de la un punct încolo și sunt facilitate și de unele tendințe globale mai largi.

Cu alte cuvinte, pentru ca reflexul de termen scurt este sa evitam contraziceri/tensiuni și chiar orice efort care nu pare musai, iar pe termen mai lung sunt mai greu de întrezarit efectele negative și agregate, pasivitatea e mai la îndemâna, chit ca foarte paguboasa.

Raportat la toate cele de mai sus, contracararea trolilor și ideilor mai nocive (cele care implica deșirarea unei societăți sau vaitat continuu fara a se propune nimic constructiv în loc) este, de fapt, destul de simpla.

Dincolo de o serie de masuri de combatere a „fake news” în general la nivel european, aceasta implica:

- (1) Conștientizarea reflexelor de pasivitate de mai sus pentru buna lor gestionare;
- (2) Realizarea faptului ca doar o abordare proactiva poate schimba ceva;
- (3) Înțelegerea faptului ca aceasta nu implica cine știe ce efort – postarea unui comentariu sau de „dislike-uri”/”like-uri” sau reacționarea la comentarii ale unor trolli în funcție de corelarea unor intervenții sau comentarii, a unor filme, articole, spectacole sau proiecte de acte normative etc cu tabelul lui Bezmenov;
- (4) Folosirea tabelului respectiv ca o cheie de citire mai larga pentru ce se scrie sau se spune în jur;
- (5) Responsabilizarea moderatorilor de platforme pentru filtrarea celor care în mod evident sunt trolli. În contextul evoluțiilor tehnologice precum ChatGPT3, acest aspect va deveni foarte curând necesar;
- (6) La nivel de educație în școala, o materie dedicata înțelegerii regulilor minimale de funcționare a oricarei societăți de succes și contracarării trollilor și fake news în general ar fi foarte utila (mult mai utila decât destule secțiuni de materii care se predau în școli în prezent);
- (7) Pentru ca modalitățile de atacare a țintelor din tabelul de mai sus pot lua multe forme mai greu de reperat în arhitectura agregata, promovarea proactiva a **substanței** țintelor respective în societate poate fi foarte utila. Adica, ideea ar fi nu doar de reacționat la propuneri, poziții, mesaje de trolli în mod cumva defensiv, ci de întărit substanța obiectului atacurilor (**desigur, acolo unde are sens, fara a se baga gunoiul sub preș sau a se ignora necesitatea și de schimbare**).

La nivel de politici publice, posibilitățile de acțiune coerenta și eficienta ar fi vaste.

Oricum, **campaniile de tipul sintetizat de Bezmenov pot avea și efecte surprinzatoare și ironice.**

De exemplu, URSS/Rusia a facut, într-adevar, „progrese” importante în subminarea democrațiilor din interior și generarea de mult emoțional în dauna ponderii raționalului (și pe fondul altor factori despre care am vorbit cu alte ocazii) – dar cred ca progresele respective au jucat, de fapt, **per total** mai mult împotriva Rusiei în 2022.

Astfel, Putin a crezut probabil ca „Occidentul” e foarte aproape de faza de destabilizare și chiar de criza (și în anumite privințe, nu parea hazardat sa creada asta). Dar partea emoționala marita a societăților occidentale a facilitat, de fapt - după invadarea Ucrainei - o escaladare politica și a societății în relația cu Rusia, chiar daca logica ruseasca nu o anticipa ca fiind prea raționala pe scara larga, mai ales pentru UE.

Pentru ca partea militarizata a lumii occidentale a ramas suficient de puternica (fiind și mai conservatoare prin natura și mai lent permeabila la razboaie culturale), așteptările tactice ale Rusiei au fost în mare parte înșelate până acum.

Iar, în punctul în care s-a ajuns, chiar și rațional nu mai poate fi lasata Rusia sa câștige prin forță.

Desigur, Putin pare sa mearga pentru moment pe o abordare de încercare de menținere a presiunii și chiar de ridicare a mizei, contând probabil pe faptul ca susținerile populației de tip emoțional sunt mai volatile și au, de obicei, și o viteza de epuizare mai rapida, precum și pe ideea ca etapele finale ale planului de destabilizare ar avea înca șanse.

Reziliența mentala parțial artificial fundamentata este, însa, tot un fel de reziliența, și cred ca SUA și UE mai au resurse și timp chiar daca trebuie sa schimbe destule lucruri în intern. De asemenea, conflictele au, în general, un efect de medicament puternic pentru „spalari pe creier” anterioare.

În fine, problema în ultima instanța este aceea ca razboaiele culturale de tipul de mai sus nu trec de la sine și pot face mult rau. Poziția de spectator nu aduce avantaje reale, ci doar duce la confruntarea unor probleme mult mai mari în pasul doi. Seamana cu situația copiilor mici care își acopera ochii și cred ca nu sunt vazuți.

În contextul actual al razboiului din Ucraina, miza razboaielor culturale este și mai mare decât de obicei. De exemplu, în cazul Rusiei, în plus de agenda obișnuita, Putin fiind pragmatic, eforturi mari par a fi concentrate în România nu în direcția de a-i face pe ruși mai placuți, ci în aceea de a nu fi vazuți bine ucrainenii. Ideea nu este aceea ca nu ar fi și subiecte de discutat cu Ucraina, dar ar fi mult mai pagubos și greșit tactic sa fie abordate fragmentat sau naiv implicațiile în pasul doi.

Se observa, însa, deja o conștientizare din ce în ce mai larga la nivelul multor segmente de elite occidentale cu privire la implicațiile acestor razboaie și necesitatea unor politici de reziliența.

Sa speram ca vom vedea foarte rapid în România o strategie adaptata și coerenta pe subiect pentru ca timpul nu joaca în favoarea celor ce întârzie în astfel de privințe și noi avem și de recuperat. Ce se vede pentru moment e foarte departe de necesar.

i. În afara celor menționate expres în articol, alte lucruri în care se pot regasi aspecte avute în vedere în analiza includ cărți ale lui David Eagleman (Creierul, Incognito), Robert M. Sapolsky (Behave, Biologia fiintelor umane în ipostazele lor cele mai bune și cele mai rele), Daniel Siegel (Mintea, o calatorie spre centrul ființei umane), Amy Blankson (Viitorul fericirii), Alain de Botton (Știrile), colecția Science et Vie/Science et Avenir precum și unele aticole anterioare, cum ar fi Homo Cliens si Homo Iratus sau Societațile și Conectorii. Unele explicații și exemple la tabelul lui Bezmenov, inclusiv de mai jos, pleaca de la cartea acestuia Love Letter to America & World thought Police.

ii. Deși sovieticii au introdus conceptul de razboi holistic, cele de mai sus nu mai reprezinta de mult monopolul de gândire doar al unui stat.

iii. De ex., (a) implicarea în campanii electorale amesteca foarte mult misticul cu profanul și antagonizeaza, (b) supra-dependența de atragere de fonduri duce la promovarea celor mai buni vânzatori, nu a celor mai buni credincioși, (c) folosirea de catedrale pentru concerte rock amesteca planurile și submineaza, de fapt, masiv religiosul.

iv. În Love Letter to America & World thought Police, se explica ca expresia e împrumutata din cartea “Socialism as a Historical Phenomenon”. (YMCA Press, Paris, 1977) a dizidentului rus Igor Shafarevich – acesta considera ca toate marile civilizații (ref. Egypt, Maya, Mohenjo-Dara, Babylon etc) se stinsesera dupa îndepartarea de divin și încercarea de implementare a justiției sociale pe principii socialiste.

v. Inclusiv prin proceduri greoaie care afecteaza artificial drepturile pe fond sau prin prezentarea în filme a polițiștilor ca persoane mai puțin inteligente, înclinate spre violența, corupție etc.

vi. De ex, prin prezentarea larga ca incompetenți, corupți, alcoolici, rau intenționați, în timp ce infractorii sunt supra-protejați legal și sunt prezentați des ca fiind aproape «cool» etc.

vii. Aici ideea este ca daca nu faci eforturi pentru a ține aproape propria familie sau comunitatea imediata e puțin probabil sa o faci pentru un nivel mai îndepartat, cum este statul.

viii. Societatea nu mai funcționeaza normal, se cauta un salvator, un guvern puternic – poate evolua și în razboi civil sau invazie externa.

ix. Fie de o putere straina, fie de un grup local de stânga – cuvântul provine din sintagma folosita de presa moscovita dupa înabuzirea revoluției din Cehia din 1968 („situația din Cehoslovacia s-a normalizat”). Mișcările radicale sunt eliminate, pentru ca puterea este déjà deținuta de un grup de stânga controlat.